

Ірина Вікторівна ЖУРАВЛЬОВА

кандидат економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів,

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
E-mail: zhuiv@mail.ru

МОРФОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ» ЯК ПІДГРУНТЯ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ ЙОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ

Журавльова, І. В. Морфологічний аналіз сутності поняття «інтелектуальний капітал» як підґрунтя системи моніторингу його функціонування [Текст] / Ірина Вікторівна Журавльова // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2014. – Том 17. – № 2. – С. 30-38. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Вступ. Розглянуто генезу теорії інтелектуального капіталу (ІК). У перебігу розбудови теорії ІК виокремлено чотири етапи. Обґрунтовано актуальність уточнення поняття ІК у контексті побудови системи моніторингу його функціонування, моніторингу формування та ефективності використання. Розглянуто підходи до визначення сутності поняття ІК, на множинність яких вплинула його багатоаспектність та багатовимірність, суб'єктивність розуміння цього питання серед науковців.

Метою дослідження є уточнення сутності поняття ІК на підґрунті визначення переліку дескриптивних ознак цього капіталу.

Методом дослідження виступає монографічний аналіз формування теорії ІК, морфологічний аналіз дескриптивних визначень поняття ІК.

Результати. Проведено аналіз наявних визначень сутності поняття ІК з точки зору двоїстості природи цього капіталу як ресурсу виробництва та результату бізнес-процесів, що здатен самозростати. Згенеровано методичний підхід до визначення сутності ІК на підґрунті морфологічного аналізу, що містив сім етапів: укладання багатовимірної таблиці морфологічних ознак та альтернатив об'єкта дослідження ІК; ідентифікація ключових ознак ІК; створення матриці образів ключових характеристик ІК; формування таблиці подібності морфологічних параметрів визначень сутності ІК на основі аналізу морфологічних параметрів – таблиці подібності; розрахунок матриці ступеня подібності визначень сутності ІК; аналіз ступеня подібності визначень поняття ІК; формування уточненого поняття ІК. Здійснено морфологічний аналіз дескриптивних ознак поняття ІК, за результатами якого встановлено первинні ознаки цього капіталу: ІК як знання, ІК як актив, що впливає на ефективність функціонування суб'єкта підприємництва, ІК як актив, за допомогою якого суб'єкт підприємництва отримує дохід, ІК як певні економічні відносини, ІК як певна вартість, що самозростає. Досліджено ступінь подібності визначень сутності за відображенням елементів ІК, на основі чого сформовано перелік його дескриптивних ознак. Сформульовано уточнене поняття ІК в середовищі повного «поля знань» про сутність цього виду капіталу.

Ключові слова: теорія капіталу; інтелектуальний капітал; морфологічний аналіз; ключові ознаки; міра подібності; морфологічні параметри.

THE MORPHOLOGICAL ANALYSIS OF ESSENCE OF CONCEPT «INTELLECTUAL CAPITAL» AS THE BASIS OF MONITORING SYSTEM OF ITS FUNCTIONING

Abstract

Introduction. The genesis of the theory of intellectual capital (IC) is considered. The relevance of the concept of IC in the context of construction of a monitoring system of its functioning is substantiated. Approaches to the definition of the concept of IC are defined. The multidimensionality and the subjective understanding of the concept of intellectual capital among scientists influenced the plurality of these approaches.

Purpose is to clarify the essence of the concept of IC on the basis of the determination of descriptive signs of this capital.

Method (methodology) of research is the monographic analysis of the formation of the theory of IC, morphological analysis of descriptive definitions of IC.

Results. Analysis of the existing definitions of the essence of the concept of IC has been carried out. Morphological analysis of descriptive attributes of the concept of IC is executed, and as a result, primary features of this capital are determined. The degree of the similarity of existing definitions of the essence to the elements of intellectual capital is investigated. On its basis it is formed a list of descriptive features. The adjusted concept of IC in the environment of the full "field of knowledge" about this kind of capital is formulated.

Keywords: capital theory; intellectual capital; morphological analysis; key features; measure of similarity; morphological parameters.

JEL classification: D240, G320

Вступ

У сучасному наддинамічному ринковому середовищі функціонують різні види капіталу, але саме інтелектуальний капітал (ІК) стає системоутворюючим елементом економічної системи, вирішальним фактором, що підтримує та посилює її конкурентоспроможність на всіх рівнях, сприяє процесам розвитку. М. Армстронг в упорядкуванні капіталів ставив на вищий рівень ієрархії саме ІК, який формується на основі інформаційного [1]. Системне дослідження останнього сьогодні набуває, на наш погляд, все більшої актуальності для реформування української економіки і розробки соціально-економічної політики стимулювання економічного зростання і водночас характеризується відносною новизною, що в сукупності обумовлює необхідність поглиблення теоретичного і методичного опрацювання проблеми. Віддаючи належне досягненням в дослідженні ІК, хочемо зауважити, що для їх розвитку та впровадження в практику управління вітчизняних підприємств необхідно систематизувати і узагальнити підходи різних авторів, уточнити зміст, призначення, функції, визначити сферу та умови використання цієї категорії та суспільного явища. Вивченню цього виду капіталу присвячено низку наукових праць. Зокрема проблему сутності ІК та управління ним розробляли такі фахівці, як М. Армстронг, Е. Брукінг, Н. Бонтіс, Л. Едвінсон, В. Іноземцев, М. Олівер, Т. Стюарт та ін. У перелічених працях дослідження переважно стосується особливостей ІК з точки зору ресурсного підходу.

Формулювання мети статті та завдань

Однак розгляд ІК з позиції ресурсного підходу у більшості фахових досліджень уможливорює тільки ідентифікацію та опис його складових, але не дозволяє виміряти ефективність використання цього капіталу. Але, як будь-який капітал, ІК може розглядатися, з одного боку, як ресурс, а з іншого – як результат виробничого процесу, що здатен самозростати. Поза увагою науковців залишаються методичні аспекти синтезу підходів до теорії ІК. Це зумовило вибір на нашу тему дослідження та свідчить про актуальність теми.

Метою роботи є здійснення морфологічного аналізу поняття ІК задля уточнення сутності поняття ІК на підґрунті генерації переліку дескриптивних ознак цього капіталу, формалізації та синтезу наявних підходів до визначення його сутності як складного різноманітного об'єкта управління. Для досягнення поставленої мети в дослідженні вирішено наступні завдання: аналіз ключових характеристик ІК;

визначення подібностей визначень поняття; виокремлення найбільш істотних ознак та уточнення поняття ІК на підґрунті формування його найбільш змістовного визначення.

Виклад основного матеріалу

Розглядаючи сутність категорії ІК, зазначимо, що вона тісно пов'язана з категорією "капітал". Попри різноманітність поглядів варто зауважити, що всі науковці погоджуються з тим, що капітал – це здатність тих чи інших цінностей приносити дохід.

Теорія ІК зайняла провідне місце в сукупності наукових парадигм, які визначають відносини людини у сфері виробництва.

На підґрунті аналізу наукових джерел нами в [1-29] було виокремлено три етапи розвитку теорії ІК. Перший етап – виникнення теорії ІК (перша половина 1990-х років), коли з'являються перші дослідження сутності та його структури [2; 6; 8; 9]. Різниця між ринковою вартістю й вартістю основного капіталу компаній, що постійно збільшувалась, вимагала від науковців і практиків розгляду сутності поняття "intellectual capital" як ключової детермінанти процесу створення вартості для акціонерів, менеджерів, і суспільства загалом.

Другий етап – становлення теорії ІК (друга половина 1990-х років) – характеризується розвитком теорії ІК шляхом розширення трактування ІК як активу, що базується на знаннях, стрімким зростанням кількості публікацій відносно досліджень у цій галузі науки, різноманітним підходам до визначення ІК, аналізу і виокремлення його складових [3; 4; 10; 11; 12; 13]. Розробка теорії ІК у цей період насамперед ґрунтувалася на ідеях і думках купки впливових практиків, серед яких – Л. Едвінсон та П. Салліван [5], що встановили основні шляхи, якими невідчутні активи визначають успіх компаній.

Третій етап – операціоналізації (з першої половини 2000-х років) – характеризується встановленням зв'язку концептуального апарату дослідження з його методичним інструментарієм на підґрунті створення емпіричних моделей, які характеризують ІК, і генерацією основ комплексного управління цим капіталом (comprehensive intellectual capital management) [14-19].

Надалі визначення ІК уточнювалося [20-24]. До розкриття цього поняття вчені йшли, починаючи з характеристики часткових рис, що врешті-решт привело до більш широких узагальнень, які дедалі повніше розкривають сутність ІК.

ІК як невідчутний об'єкт дослідження вкрай важко піддається визначенню та не має однозначного трактування. Тому в науковій літературі досі не сформовано його чіткого тлумачення та спостерігається велика різноманітність підходів до визначення категорії. З метою виявлення схожих та відмінних рис у визначеннях терміну ІК різних авторів, а також найбільш повної та адекватної дефініції було проведено морфологічний аналіз цього поняття. Тут треба підкреслити, що термінологічна чіткість має велике значення не тільки з теоретико-аналітичної, але і з практичної точки зору, дозволяючи достовірно виявити об'єкт і суб'єкт дії і побудувати оптимальні взаємостосунки між ними. Як пише Т. Стюарт, «потрібно не просто визначення ІК, але і такий його опис, за допомогою якого керівники зможуть планувати інвестиції в інтелектуальні фонди і управляти ними» [2, с. 112.]. Результати узагальнення фахових джерел показали складність, багатовекторність та неоднозначність трактувань ІК. Тому були ідентифіковані ключові ознаки (найважливіші елементи) структури поняття ІК як об'єкта дослідження – морфологічні ознаки, які є складовими компонентами визначення. Для виявлення ключових ознак ІК аналізувалась подібність та відмінність наявних дефініцій терміна в працях видатних вчених, які належать різним науковим школам. Перелік істотних ознак (можливих альтернатив) поняття ІК – характеристик або варіантів істотних ознак терміна наведено в табл. 1. Комбінації альтернатив морфологічних ознак досліджуваного об'єкта формують низку варіантів опису ІК.

Таблиця 1. Варіанти істотних ознак ІК

Показник (Z_j)	Ключові характеристики визначень ІК
Z_1	як знання
Z_2	як актив, що впливає на ефективність функціонування суб'єкта підприємництва
Z_3	як актив, за допомогою якого суб'єкт підприємництва отримує дохід
Z_4	як певні економічні відносини
Z_5	з позиції теорії вартості

Наступним етапом морфологічного аналізу стало створення матриці образів ключових характеристик. Для побудови системи морфологічного аналізу використовуються тлумачення поняття ІК, наведені в табл. 2. Кожному авторському визначенню – об'єкту системи – привласнюється позначення S_i . На підґрунті досліджених трактувань формується система морфологічних параметрів визначення, їх цільове спрямування та ключове слово. У якості істотної ознаки морфологічного аналізу обираються ключові характеристики ІК Z_j . На основі аналізу визначень сутності поняття ІК було обрано

морфологічні параметри Z_j , зазначені в табл. 1, серед яких наступні: як актив, що впливає на ефективність функціонування суб'єкта підприємництва; як актив, за допомогою якого суб'єкт підприємництва отримує дохід; як певні економічні відносини; з позиції теорії вартості. Формування таблиці подібності морфологічних параметрів визначень сутності ІК починається з аналізу морфологічних параметрів. У перебігу цього етапу виявляються ключові характеристики (X_{ij}) досліджуваних визначень сутності ІК та формується матриця образів ключових характеристик (табл. 2).

Таблиця 2. Матриця образів ключових характеристик визначень ІК

	Автори	Характеристики																											
		Z_1	Z_2	Z_3	Z_4	Z_5	S_1	S_2	S_3	S_4	S_5	S_6	S_7	S_8	S_9	S_{10}	S_{11}	S_{12}	S_{13}	S_{14}	S_{15}	S_{16}	S_{17}	S_{18}	S_{19}	S_{20}	S_{21}	S_{22}	S_{23}
	ICM Group (S. Harrison)	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	B. Lynn	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	G. Kannan and W. Aulbur	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Ю. Гава	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Пожуєв В. І.	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Козирев А. Н. та Макаров	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	В. Іноземцев	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Супрун В. А.	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Динкіним А. А.	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Чечелева Т. В.	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	И. Бернар	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Брукінг Е.	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Грілхес Ц.	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Козырев А. Н., Макаров В. Л.	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Букович У. і Уільямс Р.	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Іванюк І. А.	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Бутнік-Сіверський А. Б.	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Щетинін В.	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Дайнеко В. Г.	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Ескіндаров М. А.	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Шарапова Н. А.	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Сухачева Ю. Г., Бут І. Д.	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Зінов В. Г.	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Журавльова І. В.	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Z_1		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Z_2		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Z_3		1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Z_4		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Z_5		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Таблиця 4. Матриця ступеня подібності визначень поняття ІК

[illegible]

Продовження таблиці 4

	S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7	S8	S9	S10	S11	S12	S13	S14	S15	S16	S17	S18	S19	S20	S21	S22	S23	S24	S25	S26	S27	S28	S29	S30	S31	S32	S33	S34	S35	S36	S37	S38	S39	S40	S41	S42	S43	S44	S45	S46	S47		
S29	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0	0	0	0	0	0	0	0	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,50	0,50	0,25	0,33	0,33	0,33	0	0	0	0,33	0	0	0	0	0	0	0	0	0,29	
S30	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0	0	0	0	0	0	0	0	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,50	0,50	0,25	0,33	0,33	0,33	0,33	0	0	0	0,33	0	0	0	0	0	0	0	0	0,29
S31	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0	0	0	0	0	0	0	0	0,25	0,25	0,50	0,33	0,33	0	0	0	0	0,33	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,29	
S32	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,33	0,33	0,33	0,50	0,50	0	0	0	0	0,50	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,17
S33	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,33	0,33	0,33	0,50	0,50	0	0	0	0	0,50	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,17
S34	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,33	0,33	0	0	0	0	0,50	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,17
S35	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,50	0,50	0,50	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,17	
S36	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,50	0,50	0,50	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,17	
S37	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,50	0,50	0,50	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,17	
S38	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,33	0,33	0,33	0,50	0,50	0	0	0	0	0,50	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,17
S39	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,17	
S40	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,17	
S41	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,17	
S42	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,17		
S43	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,17		
S44	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,17	
S45	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,17		
S46	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,17		
S47	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,50		

Кожен елемент такої матриці означає наявність або відсутність варіанта сутнісної ознаки (Z_j) в аналізованому визначенні (S_i). Якщо j -та сутнісна ознака (ключова характеристика) наявна в i -ому об'єкті системи (визначенні ІК), то на перетині i -го рядка та j -го стовпця виставляється 1, інакше – 0. Для з'ясування подібності визначень на основі аналізу їх морфологічних параметрів було сформовано таблицю подібності (табл. 2), для якої вихідною інформацією є матриця образів (X_{ij}). Далі розраховувалась матриця ступеня подібності дефініцій сутності ІК (табл. 3), елементи якої ($C(S_{i1}, S_{i2})$) визначались за формулою (1) [30]:

$$C(S_{i_1}, S_{i_2}) = \frac{\sum_{j=1}^n x_{i_1j} x_{i_2j}}{\sum_{j=1}^n x_{i_1j} + \sum_{j=1}^n x_{i_2j}} \quad (1)$$

де i_1, i_2 – номери двох визначень, що перевіряються на подібність (якщо порівнюються третє і п'яте визначення, то для одного $i_1=3$, а для іншого $i_2=5$, то відповідний елемент матриці буде позначатися як $C(S_3, S_5)$); x_{i_1j} та x_{i_2j} – значення елементів матриці образів ключових характеристик Z_{ij} для двох визначень ІК відповідно (табл. 2); j – номер істотної ознаки ($j = 1 \dots n$; $n = 13$).

Останнім аналізом морфологічного аналізу поняття ІК був аналіз ступеня подібності визначень поняття ІК. Найменшу схожість з досліджуваними визначеннями понять ІК має трактування Журавльової І. В. (0,17). Середні значення показників схожості розраховано між визначеннями. В.Іноземцева [4] з Пожуєвим В. І. [25] та Козиревевої А. Н. [18] (0,25). Значення ступеня схожості, рівне 0,33, виявлено між поняттями, запропонованими Пожуєвим В. І. [25], Козиревевої А. Н. [18] і В.Іноземцевим [4] та поняттями Супрун В. А. [26], Динкіна А. А. [27] і Чечелевої Т. В. [28, с. 113]. Між іншими комбінаціями понять визначено найбільший ступінь схожості (0,5).

Формування уточненого поняття ІК на основі аналізу доцільності включення ознак визначень проводилось з метою найбільш повного розкриття сутності терміна ІК за формулою (2) [28], де $W_{i_1i_2}$ – ступінь включення одного поняття до іншого:

$$W_{i_1i_2}(S_{i_1}, S_{i_2}) = \frac{\sum_{j=1}^n x_{i_1j} x_{i_2j}}{\sum_{j=1}^n x_{i_2j}} \quad (2)$$

Результати розрахунків значень матриці ступеня включення визначень поняття ІК показав, що найбільша кількість (46 одиниць) максимальних значень матриці (1,00) знаходиться на перетині сорок сьомого рядка зі стовпцями матриці. Це означає, що найбільш повним серед проаналізованих визначень ІК є визначення S_{47} (автор – Журавльова І. В. [23]), яке розкриває сутність ІК за найбільшою кількістю істотних ознак.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Морфологічний аналіз дозволив систематизувати наявні в науковій літературі методологічні підходи до визначення сутності та змісту ІК.

Таким чином через морфологічний аналіз визначено поняття ІК як економічної категорії для позначення адекватної постіндустріальному станові суспільства системи відносин між економічними суб'єктами з приводу формування та використання продуктивних і комунікативних якостей, сил, функцій та ролей людини, залучених до системи соціально орієнтованої економіки змішаного типу, сформованих і розвинених у результаті інвестування, що є власністю людини, використовуються в економічній діяльності, сприяють зростанню ефективності праці, доходів, якості життя, морального задоволення свого власника, відтворенню гармонії людини та природи, а також доданої вартості підприємства. Наведене узагальнене визначення ІК як теоретичне підґрунтя методології управління ІК взагалі та моніторингу функціонування цього капіталу зокрема є продуктом синтезу двох теорій ІК. Перша базується на ресурсному підході та розглядає останній як набір специфічних ресурсів, які потребують особливих підходів до управління [3; 4; 10]. Друга – на вартісному підході та розуміє під ІК джерело зростання вартості суб'єкта підприємництва, посилювач (драйвер) віддачі від матеріальних ресурсів [6; 9; 23]. Перспектива подальшої розвідки полягає в побудові системи моніторингу функціонування ІК, яка враховує двоїсту сутність ІК як ресурсу та як результату бізнес-процесів, теоретичним підґрунтям якої буде уточнена сутність дослідженого об'єкта.

Список літератури

1. Армстронг, М. Практика управления человеческими ресурсами [Текст] / М. Армстронг. — Пер. с англ. под ред. С. К. Мордвинова. — СПб. : Питер, 2004. — 832 с.
2. Стюарт, Т. А. Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организаций [Текст] / Т. А. Стюарт. Пер. с англ. В. Ноздриной. — М. : Поколение, 2007. — 368 с.
3. Oliver M. Intellectual capital – fact or fancy? [Текст] / М. Oliver // Accountancy SA. – 1999. – March. – p. 1-12.
4. Иноземцев, В. За пределами экономического общества [Текст] / В. Иноземцев. — М. : "Academia"- "Наука", 1998. — 640 с.

5. Edvinsson, L. *Developing a model for managing Intellectual Capital* [Text] / L. Edvinsson, P. Sullivan // *European Management Journal*. – 1996. – Vol. – 14. – No. 4. – pp. 356-364.
6. Брукинг, Э. *Интеллектуальный капитал. Ключ к успеху в новом тысячелетии* [Текст] / Э. Брукинг. – СПб. : Питер, 2001. – 288 с.
7. Bontis, N. *The knowledge toolbox: A Review of the Tools Available To Measure and Manage Intangible Resources* [Text] / N. Bontis, N. Dragonetti, K. Jacobsen, G. Roos // *European Management Journal* – 1999. – Vol. 17. – No. 4. – pp. 391-402.
8. Itami, H. *Mobilizing Invisible Assets* [Text] / H. Itami. – Cambridge, Mass. : Harvard University Press, 1987. – 186 p.
9. Griliches, Z. *Patent Statistics as Economic Indicators: A Survey* [Text] / Z. Griliches // *Journal of Economic Literature*. – Vol. XXVIII. – December 1990. – pp. 1661 – 1707.
10. Bassi, L. J. *Harnessing the power of Intellectual Capital* [Text] / Laurie J. Bassi // *Training & Developmen*. – 1997. – Vol. 51. – No. 12. – pp. 25-30.
11. Miller, M. *Measuring and Reporting Intellectual Capital from a Diverse Canadian Industry Perspective: Experiences, Issues and Prospects* [Text] / M. Miller // Paper presented at the International Symposium Measuring and Reporting Intellectual Capital: Experiences, Issues, and Prospects, OECD, Amsterdam, et al. – 1999. – June. – 24 p.
12. Bradley, K. *Intellectual capital and the new wealth of nations II* [Text] / K. Bradley // *Business Strategy Review*. – 1998. – Vol 8. – No 4. – pp. 33-45.
13. Lynn, B. E. *Performance Evaluation in the New Economy: Bringing the Measurement and Evaluation of Intellectual Capital into the Management Planning and Control System* [Text] / B. E. Lynn // *International Journal of Technology Management*. – 1998. – No16. – p. 1.
14. Brennan, N. *Intellectual capital: current issues and policy implications* [Text] / N. Brennan, B. Connell // *Journal of Intellectual Capital*. – 2000. – Vol. 1. – No. 3. – p. 206-240.
15. Гапоненко, А. Л. *Интеллектуальный капитал – стратегический потенциал организации* [Текст] / А. Л. Гапоненко ; Под. ред. д. э. н. проф. Гапоненко А. Л., д. э. н. Орловой Т. М. – М. : Издательский дом «Социальные отношения», 2003. – 184 с.
16. Harrison, S. *Profiting from intellectual capital: Learning from leading companies* [Text] / S. Harrison, P. H. Sullivan // *Journal of Intellectual Capital*. – 2000. – 1(1). – p. 33-46.
17. Kannan, G. *Intellectual capital Measurement effectiveness* [Text] / G. Kannan, W. G. Aulbur // *Journal of Intellectual Capital*. – 2004. – Vol 5. – No 3. – pp. 389-413.
18. Козырев, А. Н. *Оценка стоимости нематериальных активов и интеллектуальной собственности* [Текст] / А. Н. Козырев, В. Л. Макаров. – М. : РИЦ ГШ ВС РФ, 2003. – 368 с.
19. Bukowitz, W. R. *The Knowledge Management Fieldbook* [Text] / W. R. Bukowitz, R. L. Williams // *Financial Times, Prentice Hall*. – 2000. – P. 3.
20. Chen, Y. S. *The influence of intellectual capital on new product development performance: The manufacturing companies of Taiwan as an example* [Text] / Y. S. Chen, M. J. Lin, C. H. Chang // *Total Quality Management*. – 2006. – Vol. 17. – No. 10. – pp. 1323-1339.
21. Shih, K. H. *Assessing knowledge creation and intellectual capital in the banking industry* [Text] / K. H. Shih, C. J. Chang, B. Lin // *Journal of Intellectual Capital*. – 2010. – Vol. 11. – No. 1. – pp. 74-89.
22. Schiuma, G. *Intellectual capital and company's performance improvement* [Text] / G. Schiuma & A. Lerro // *Measuring Business Excellence*. – 2008. – Vol. 12. – No. 2. – pp. 3-14.
23. *Теоретико-методичне забезпечення управління фінансовою діяльністю підприємств* [Текст] : монографія / Л. С. Мартюшева (кер. кол. авт.), [М. М. Берест, І. В. Журавльова та ін.] ; наук. ред. : Л. С. Мартюшева ; Харк. нац. екон. ун-т. – Х. : АдеА, 2009. – 266 с.
24. Гава, Ю. В. *Интеллектуальный капитал: суть и роль в развитии экономики* [Текст] : автореф. дис... канд. екон. наук: 08. 00. 01 / Ю. В. Гава; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2009. — 19 с.
25. Пожуєв, В. І. *Інтелектуальний капітал як стратегічний потенціал організації* [Текст] / В. І. Пожуєв // *Гуманітарний вісник ЗДІА*. – 2009. – вип. 37. – С. 4-15.
26. Супрун, В. А. *Интеллектуальный капитал: Главный фактор конкурентоспособности экономики в XXI веке* [Текст] / В. А. Супрун. – М. : КомКнига, 2006. – 192 с.
27. Дынкин, А. А. *Инновационная экономика в России и в мире* [Текст] / А. А. Дынкин // *Стратегия России*. – 2004. – №2. – с. 29.
28. *Эффективный экономический рост: теория и практика* [Текст] / Под ред. Т. В. Чечелевой. – М. : Экзамен, 2003. – 320 с.
29. Бернар, И. *Толковый экономический и финансовый словарь* [Текст] : француз., рус., англ., нем., испан. терминология: В 2-х т. / И. Бернар, Ж.-К. Колли. – М. : Междунар. отношения. Т. 2 : G-Z. – 1997. – 759 с. Т. 1 : A-F. – 1997. – 783 с.

-
30. Одрин, В. М. Метод морфологического анализа технических систем [Текст] / В. М. Одрин. – М. : ВНИИПИ, 1989. – 312 с.

References

1. Armstrong, M. (2004). *Praktyka upravleniya chelovecheskimi resursami*. SPb. : Pyter: 2004.
2. Styuart, T. A. (2007). *Intellektual'nyy kapital. Novyy istochnik bogatstva organizatsiy*. Moskva: Pokolenie.
3. Oliver, M. (1999). *Intellectual capital – fact or fancy?* Accountancy SA, 1-12.
4. Inozemcev, V. (1998). *Za predelami e'konomicheskogo obshchestva*. Moskva: "Academia"- "Nauka".
5. Edvinsson, L., Sullivan, P. (1996) *Developing a model for managing Intellectual Capital*. *European Management Journal*, 14 (4), 356-364.
6. Bruking, E. (2001). *Intellektual'nyy kapital. Klyuch k uspehu v novom tysyacheletii*. SPb. : Piter.
7. Bontis N., Dragonetti N., Jacobsen K., Roos G. (1999). *The knowledge toolbox: A Review of the Tools Available To Measure and Manage Intangible Resources*. *European Management Journal*, 17(4), 391-402.
8. Itami, H. (1987). *Mobilizing Invisible Assets*. Harvard University Press, Cambridge, MA.
9. Griliches, Z. (1990) *Patent Statistics as Economic Indicators: A Survey*. *Journal of Economic Literature*, XXVIII, 1661 – 1707
10. Bassi, Laurie J. (1997). *Harnessing the power of Intellectual Capital*. *Training & Development*, 51(12), 25-30.
11. Miller, M. (1999) *Measuring and Reporting Intellectual Capital from a Diverse Canadian Industry Perspective: Experiences, Issues and Prospects*. Paper presented at the International Symposium Measuring and Reporting Intellectual Capital: Experiences, Issues, and Prospects, OECD, Amsterdam, et al. 24 p.
12. Bradley, K. (1998) *Intellectual capital and the new wealth of nations II*. *Business Strategy Review*, 8(4), 33-45.
13. Lynn, B. E. (1998). *Performance Evaluation in the New Economy: Bringing the Measurement and Evaluation of Intellectual Capital into the Management Planning and Control System*. *International Journal of Technology Management*, 16, 1.
14. Brennan, N., Connell, B. (2000). *Intellectual capital: current issues and policy implications*. *Journal of Intellectual Capital*, 1(3), 206-240.
15. Gaponenko, A. L., Orlova, T. M. (2003). *Intellektual'nyy kapital – strategicheskij potencial organizatsii*. Moskva: Izdatel'skiy dom «Social'nye otnosheniya».
16. Harrison, S., Sullivan, P. H. (2000) *Profiting from intellectual capital: Learning from leading companies*. *Journal of Intellectual Capital*, 1(1), 33–46.
17. Kannan, G., Aulbur, W. G. (2004). *Intellectual capital Measurement effectiveness*. *Journal of Intellectual Capital*, 5(3), 389-413.
18. Kozyrev, A. N., Makarov, V. L. (2003). *Ocenka stoimosti nematerial'nykh aktivov i intellektual'noy sobstvennosti*. Moscow: RIC GSh VS RF.
19. Bukowitz, W. R., Williams, R. L. (2000). *The Knowledge Management Fieldbook*. Financial Times, Prentice Hall, P. 3.
20. Chen, Y. S., Lin, M. J. and Chang, C. H. (2006). *The influence of intellectual capital on new product development performance: The manufacturing companies of Taiwan as an example*. *Total Quality Management*, 17(10), 1323-1339.
21. Shih, K. H., Chang, C. J., Lin, B. (2010). *Assessing knowledge creation and intellectual capital in the banking industry*. *Journal of Intellectual Capital*, 11(1), 74-89.
22. Schiuma, G., Lerro, A. (2008). *Intellectual capital and company's performance improvement*. *Measuring Business Excellence*, 12(2), 3-14.
23. Martiusheva, L. S., Berest, M. M., Zhuravlova, I. V. etc. (2009). *Teoretyko-metodychne zabezpechennia upravlinnia finansovoiu diialnistiu pidpriemstv*. Kharkiv : AdvA.
24. Hava, Yu. V. (2009). *Intellektualnyi kapital: sutnist ta zrostannia roli v rozvytku ekonomiky*. Kyiv: Nats. un-t im. T. Shevchenka
25. Pozhuyev V. I. (2009). *Intellektual'nyy kapital yak stratehichnyy potencial orhanizatsiyi*. *Humanitarnyy visnyk ZDIA*, 37, 4-15.
26. Suprun, V. A. (2006). *Intellektual'nyy kapital: Glavnyy faktor konkurentosposobnosti e'konomiki v XXI veke*. Moskva: KomKniga.
27. Dynkin, A. A. (2004). *Innovatsionnaya e'konomika v Rossii i v mire*. *Strategiya Rossii*, 2, 29.
28. Checheleva, T. V. (2003). *E'ffektivnyy e'konomicheskij rost: teoriya i praktika*. Moskva: Ekzamen.
29. Bernar, I., Kolli, Zh. –K. (1997). *Tolkovyj e'konomicheskij i finansovyy slovar'*. Moskva : Mezhdunar. Otnosheniya.
30. Odrin, V. M. (1989). *Metod morfologicheskogo analiza tehniceskikh sistem*. Moskva : VNIPI.

Стаття надійшла до редакції 24.10.2014 р.